

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА ЗАКАРПАТТІ

У статті розглянуто основні тенденції розвитку сільського зеленого туризму на Закарпатті, а саме: визначено, що базовим концептом сільського зеленого туризму Закарпаття можна вважати сільський зелений туристський комплекс, побудовано його структуру. Проаналізовано наявні статистичні показники сільського зеленого туризму. Сформовано алгоритм категоризації зелених садиб.

Ключові слова: сільський зелений туризм, зелена садиба, сільський зелений туристський комплекс, категоризація.

M.V. HRABAR

Mukachevo State University

MAIN TRENDS OF RURAL TOURISM TRANSCARPATHTIA

The article examines the main trends of rural green tourism in the Carpathian region, namely stipulates that the basic concept of green tourism Transcarpathia can be considered rural green tourism complex built its structure. Analyzed available statistical indicators of rural green tourism. Formed algorithm categorizing green estates.

Keywords: rural green tourism, green estate, rural green tourism complex, categorization.

Вступ. Відповідно до загальносвітових тенденцій розвитку туризму одним з перспективних його напрямків є сільський зелений туризм. У світі щорічно подорожують близько 700 000 000 туристів, при цьому за різними даними від 12 до 30 відсотків з них припадає на сільський туризм. Ці цифри характеризують лише міжнародну ситуацію, а кількість внутрішніх сільських туристів у різних країнах значно вище. Сільський туризм сполучає широкий спектр різних видів туризму, заснованих на використанні природних, історичних та інших особливостей ресурсів сільської місцевості, і розвивається швидкими темпами. За оцінками СОТ, сільський туризм входить до п'ятірки основних стратегічних напрямків розвитку туризму в світі до 2020 року.

Актуальність досліджуваної проблематики полягає в тому, що розвиток сільського зеленого туризму дає можливість покращити ситуацію шляхом

залучення місцевого населення до підприємницької діяльності у сфері послуг, сприяє збільшенню надходжень до місцевих бюджетів, створює робочі місця, збільшує потік інвестицій та доходів сільського населення. Крім того, з початку XXI ст. сільський туризм, за визнанням експертів Всесвітньої туристичної організації є одним з секторів туристичної галузі економіки, що динамічно зростає. Серед туристів виник попит на види туризму, альтернативні масовому – так звані «зелені подорожі». Згідно з офіційними статистичними даними Всесвітньої туристичної організації, зелені подорожі нині займають від 7 % до 20 % у загальному обсязі турпоїздок. Темпи росту сільського зеленого туризму у світі сьогодні оцінюються від 10-20 % до 30% у рік, а його частка у доходах від міжнародного туризму сягає 10-15 %. Отже, наявні тенденції розвитку сільського зеленого туризму підтверджують пріоритетність дослідження даної сфери діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Трактують сутності дефініції сільський зелений туризм містяться у працях Г.М. Михайличенка, О.С. Молнара, Ю.Б. Кушніра, Т.А. Пінчука, В.І. Бирковича, В.П. Васильєва, Т.І. Ткаченка [1, с.19-21].

Проблематика організації сільського зеленого туризму, на сьогодні відображена в працях таких науковців і практиків як: М.Б. Біржаков, В.Г. Гуляєв, Е.Н. Ільїн, Г.А. Карпова, В.А. Квартальов, А.Т. Кириллов, Ю.А. Кузнецов, Н.І. Панов, В.Б. Сапрунова, А.М. Чибинєв і ін. [2; с.83].

Серед фахівців в області економіки сільського зеленого туризму доцільно виділити праці: Р.Х. Адукова, А.І. Алтухова, В.А. Богданівського, Н.Я. Коваленко, А.І. Костяєва, В.В. Кузнецова, Е.М. Крилатих, В.З. Мазлоєва, А.В. Мерзліна, В.В. Милосердова, А.С. Міндріна, А.В. Петрикова, П.М. Першукевича, Д.І. Торопова, І.Ф. Хіцкова, В.Б. Яковлева.

Питання менеджменту, планування й маркетингового просування у цій галузі проаналізували Т.М. Булах, О.С. Камушков. Види сільського зеленого туризму досліджували С.Г. Шилова, С.І. Шахраюк-Онофрей, І.В. Петлін.

Дослідження закордонного розвитку сільського зеленого туризму висвітлено в працях Ю.П. Аніскіна, В.Г. Гуляєва, В.М. Козирєва, М.А. Морозова, І.І. Ополченєва, Ю.В. Темного, Е.Е. Пилипівського [3; с.65].

Проте у даних наукових працях залишається багато нерозкритих питань, а саме відсутня оцінка стану та територіальна локалізація сільських садиб на

регіональному рівні, нема чітких механізмів подальшого розвитку сільського зеленого туризму.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних тенденцій розвитку сільського зеленого туризму на Закарпатті, виявлення причин та передумов пріоритетності його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільський зелений туризм – це сектор туристської індустрії, орієнтований на використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її особливостей для створення комплексного туристичного продукту. Обов'язковою умовою є те, щоб засоби розміщення туристів, як правило, індивідуальні, спеціалізовані, знаходилися в сільській місцевості або малих містах без промислової забудови. Головною рушійною силою бурхливого розвитку сільського зеленого туризму є швидко зростаючий попит на рекреацію на природі, що визначається збільшенням невідповідності середовища проживання сучасної людини її фізіологічним і психологічним потребам. Збільшення попиту на сільський відпочинок зростає внаслідок зменшення тривалості робочого часу, збільшення кількості платних відпусток, зростання рівня освіти, розвитку транспортної мережі [4, с. 121].

Сільський зелений туризм є чільною субгалуззю спеціалізації туристичного сектору Закарпаття. Відповідно до цього територіальною основою розвитку сільського зеленого туризму регіону треба вважати територію сільських адміністративних районів області [5, с.159-161].

З точки зору ресурсного потенціалу СЗТ Закарпаття – це одна з найбагатших пам'яток історії та культури України. Загалом в області нараховується близько 415 об'єктів природно-заповідного фонду держави сумарною площею 1,54 тис.км². Серед них: міжнародний біосферний резерват «Східні Карпати», Карпатський біосферний резерват, Карпатський НПП, НПП «Синевир», 38 заказників державного та місцевого значення, 349 пам'яток природи, 22 пам'ятки садово-паркового мистецтва, 3 заповідні урочища, 160 бальнеологічних санаторіїв і пансіонатів, будинків відпочинку готельного типу і туристичних баз. Площа Закарпатської області становить 12,8 тис.км² (2,1% території України). Населення області становить на 1.01.2011 р. 1244678 осіб (сільське – 786029 осіб), за щільністю населення – 100 осіб на км² [6, с. 5].

Базовим концептом СЗТ Закарпаття можна вважати сільський зелений туристський комплекс (СЗТК) – система об'єднання виробничої і соціальної

сфер сільського господарства і туризму з метою отримання максимального прибутку і рішення соціальних завдань. У СЗТК регіону входять землі сільськогосподарського і несільськогосподарського призначення, сільськогосподарські і переробні підприємства (різних форм організації), інфраструктура (дороги, транспорт, зв'язок і так далі), розташовані в сільській місцевості, природні ресурси (земельні, водні, лісові і тому подібне), пам'ятники історії і культури (місцевого і регіонального значення), а також ті, що становлять єдину основу туристського розвитку.

Основою формування регіонального СЗТК є виділення сільського обслуговування в окрему галузь виробництва відповідних послуг. Ці послуги є складовою частиною соціальної сфери разом з іншими підгалуззями: охороною здоров'я, культурою, житловим господарством, торгівлею, транспортом, освітою. Розвиток туризму в сільській місцевості зв'язаний також з рекреаційною сферою, збереженням і відновленням лісових і земельних угідь, водоймищ, пам'ятників історії і культури.

Сільський туризм Закарпаття можна представити як єдине ціле двох народногосподарських формувань: агропромислового і туристського комплексів. Агропромисловий комплекс в даному випадку виступає як продовольча частина нового формування, починаючи від виробництва засобів виробництва до реалізації продовольчої продукції. Процес реалізації означає споживання продовольства туристським комплексом. В такому випадку структура СЗТК регіону включає (рис. 1.):

I сфера – виробництво засобів виробництва – житла для туристів, спортивного інвентарю, устаткування, транспорту. Особливим елементом постає головний засіб виробництва – земля, рекреаційні ресурси;

II сфера – виробництво туристського продукту, складання маршрутів, розробка програм перебування або ширше - програм розвитку регіонального туризму;

III сфера – освоєння туристських маршрутів, проведення пробних турів, інсентив-програм;

IV сфера – інфраструктура комплексу: просування турів на агротуристському ринку, проведення рекламної кампанії, участь у виставках і фестивалях.

До складу СЗТК Закарпаття включається соціальна сфера села: житло, культура, освіта, спорт та ін. Саме вона, соціальна сфера, є основою таких

підкомплексів як: рибальсько-мисливського, кінно-спортивного, водно-спортивного, заготівельно-переробницького.

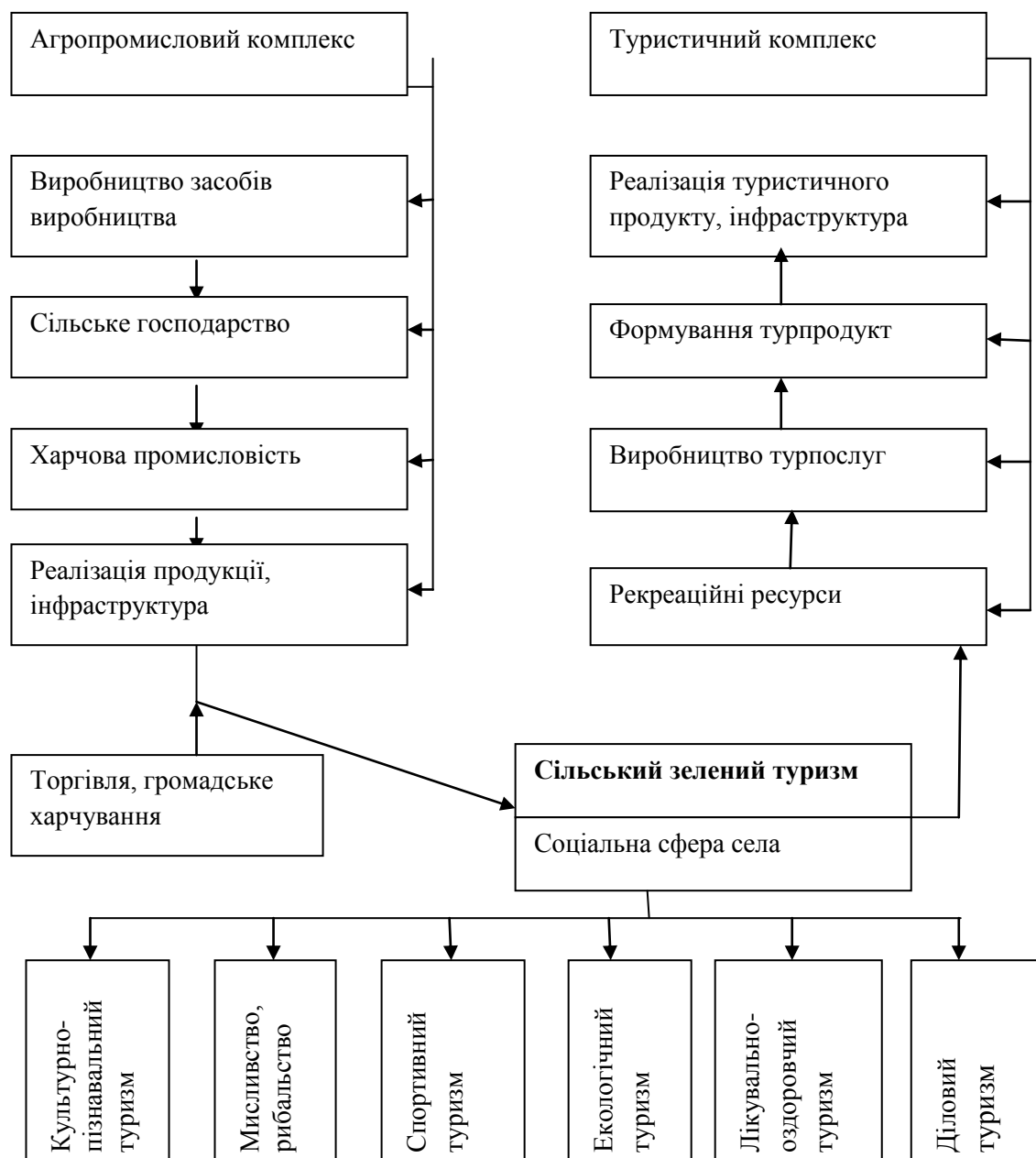

Рис. 1. Структура сільського зеленого туристського комплексу Закарпаття*

Примітка: * – сформовано автором

Йдеться про виробництво дичини на промисловій основі і проведенні мисливських турів; продуктивному рибництві і наданні послуг для любителів рибного лову; організації кінно-спортивних і розважальних турів; заготівлі грибів, ягід і їх переробці. Використання додаткової робочої сили в сільському господарстві при заготівлі сіна, збиранні врожаю і т. д.; організація підготовки

агротуристських кадрів; налагодження контактів із зарубіжними фірмами аналогічного туристського профілю; вироблення умов по постачанні устаткування і матеріалів з-за кордону – усе це підгалузі або відповідний вид СЗТК області.

Базовим структурним елементом, що характеризує стан розвитку СЗТ Закарпаття є наявність та динаміка розвитку сільських садиб – засобів розміщення розташованих в сільській місцевості, власником якого є зареєстрована в даній місцевості людина. Загальна кількість садиб, що надає послуги із сільського туризму в Україні нараховує понад 1500 осель [7, с. 7]. В Закарпатській області домашніх господарств, які надають послуги з сільського туризму нараховується 7 одиниць. Найбільша кількість розміщених у Берегівському районі – 682 особи (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість садиб у регіоні (2014 р.)

Район	Кількість садиб, од.	Кількість розміщених, осіб	Середня місткість садиб, місць
Ужгородський	-	-	-
Мукачівський	-	-	-
Хустський	1	-	2
Рухівський	1	128	16
Свалявський	-	-	-
Міжгірський	-	-	-
Перечинський	-	-	-
Берегівський	2	682	24
Великобerezнянський	1	200	12
Виноградівський	-	-	-
Воловецький	-	-	-
Іршавський	1	36	10
Тячівський	1	310	80
Всього	7	1356	21

Джерело [7, с. 58]

Аналізуючи розташування сільських садиб можна зробити висновок, що найбільша їх кількість сконцентрована в популярних туристичних курортах, які спеціалізуються на різних видах туризму (оздоровчий, лікувальний, гірськолижний, екологічний, винний та інші). До таких курортів належать: Солочин, Поляна, Пилипець, Подобовець, Ізки, Дідово, Косово та інші.

Дохід зелених садиб регіону у 2014 р. становив 546 тис. грн., з яких найбільша частка припадає на Берегівський район – 48,4% (267 тис. грн.). Даний район являється лідером і за кількістю ночівель – 1594 одиниць. Найбільша тривалість перебування спостерігається на Рахівщині – 3,5 днів (табл. 2).

Таблиця 2

Показники діяльності зелених садиб Закарпаття (2014 р.)

Район	Доходи від наданих послуг, тис. грн.	Витрати, тис. грн.	Фактичні витрати на один людинодень, грн.	Кількість ночівель, одиниць	Коефіцієнт використання місткості
Ужгородський	-	-	-	-	-
Мукачівський	-	-	-	-	-
Хустський	-	-	-	-	-
Рухівський	40	26	120	447	0,31
Свалявський	-	-	-	-	-
Міжгірський	-	-	-	-	-
Перечинський	-	-	-	-	-
Берегівський	267	134	178	1594	0,24
Великоберезнянський	32	22	120	610	0,85
Виноградівський	-	-	-	-	-
Воловецький	-	-	-	-	-
Іршавський	27	25	262	104	0,03
Тячівський	180	141	200	899	0,09
Всього	546	348	172,1	3654	0,17

Джерело [7, с. 59]

До основних передумов та причин, що роблять пріоритетним саме розвиток сільського туризму в Закарпатті можна віднести наступні:

- переважна більшість населення області проживає в гірській місцевості для якої є характерною низька зайнятість в міру відсутності попиту на робочу силу. А житловий фонд, який в переважній більшості знаходиться у приватній власності, потенційно може бути використаний для проживання та відпочинку туристів;

- таким чином, незайняте або частково зайняте населення буде залучене в процес суспільного виробництва та надання туристичних послуг, через розширення кола самозайнятості. Оскільки сільське населення Закарпаття

переважає міське, то саме розвиток сільського туризму є одним із напрямів застосування праці за рахунок створення нових робочих місць;

- формується додатковий попит і вирішується проблема збуту продукції підсобних господарств селян та інших галузей та сфер, що обслуговують туристів;

- розвиток сільського туризму дозволить вирішити наявні соціально-економічні проблеми села;

- наслідком розвитку туризму в селах буде розбудова місцевої інфраструктури (благоустрій сільських садиб, вулиць, клубів, магазинів, ринків та інших інфраструктурних елементів);

- підтримка в належному стані місцевих пам'яток історико-культурної спадщини [9, с.77].

За рівнем сервісу в Закарпатті проводиться сертифікація садиб на основі Програми добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба» (УГС). Для туриста сертифікат означає попередню гарантію послуг, що сприяє зростанню привабливості закарпатського СЗТ [10; с.83]. За даними туристичного порталу в області сертифіковані близько 5,3% сільських садиб.

Сьогодні, як в Україні так і в Закарпатті, формується економічна основа для організації відпочинку на селі. Відновлення діяльності закладів соціально-культурного призначення поступово формуватиме сферу нетрадиційних для села видів підприємницької діяльності та сферу розваг. Як показує практика, для того щоб залучити найбільшу кількість відпочиваючих та отримати за це відповідний прибуток необхідно сформувані мінімальні стандарти сервісу, довести до належного рівня сільські садиби – переобладнати, поновити та придбати речі першої необхідності для обслуговування туристів [11].

Туристи віддають перевагу саме тим садибам, що мають сертифікат і знак «Зелена Садиба». Обов'язковим для приймання туристів є проходження комісії санепідемстанції власником садиби. Необхідним є проведення аналізу води на придатність її для споживання та за наявності худоби аналізу ветлікарні. Підставою норм категоризації, які визначено в цій системі, є матеріальна база послуг, яка охоплює тільки частину елементів, що характеризують якість обслуговування в індивідуальному засобі розміщення. Категоризація сільських садиб Закарпаття здійснюється у добровільному порядку на основі проходження розробленої процедури (рис. 2).

Рис. 2. Алгоритм категоризації сільських садиб Закарпаття*

Примітка: * – сформовано автором на основі [12]

Сертифікати видаються в результаті проведеної перевірки (аудиту) послуг та умов сільських садиб на основі розробленого положення про категорії садиб. Оцінка якості послуг сільських садиб проводиться за 11-ма критеріями, які містять 126 показників. Положенням передбачено три категорії приватних будинків, що працюють у сфері СЗТ, найнижча – базова, найвища – третя. Категорії позначаються стилізованим знаком, який являє собою зображення вершини гори, гуцульської хатини, вікно якої стилізоване під квітку з чотирма пелюстками, та паркана біля хатини. Вершина гори символізує Українські Карпати, хатина – садиби сільських господарів у якості засобів розміщення, а пелюстки квітки – чотири пори року. Знак має чотири рівні відповідно до категорії засобу розміщення: базовий (найнижчий) – позначається без квітки; перший – однієї квіткою; другий – двома квітками; третій (найвищий) – трьома квітками.

Висновки і пропозиції. Огляд основних тенденцій розвитку сільського зеленого туризму на Закарпатті дав змогу зробити наступні висновки:

- базовим концептом СЗТ Закарпаття можна вважати сільський зелений туристський комплекс (СЗТК) – система об'єднання виробничої і

соціальної сфер сільського господарства і туризму з метою отримання максимального прибутку і рішення соціальних завдань. Структура СЗТК регіону включає виробництво засобів виробництва; виробництво туристського продукту; освоєння туристських маршрутів, проведення пробних турів; інфраструктура комплексу.

- загальна кількість садиб, що надає послуги із сільського туризму в Закарпатській області нараховує 7 одиниць. В розрізі районів області найбільша кількість садиб наявна на Берегівщині (2 садиби).
- територіальна диференціація щільності сільських садиб зумовлена природними ресурсами районів, оскільки як бачимо найбільше їх в гірській місцевості, де збереглися автентичні та самобутні Закарпатські села, звичаї і традиції, що приваблюють з року в рік все більше відвідувачів. Особливо СЗТ стає популярним серед міських жителів, які прагнуть побачити сільське життя, відпочити на природі. Стимулювання попиту на послуги СЗТ відбувається за рахунок проходження сертифікації та отримання знаку УГС. Зараз на Закарпатті сертифіковано 5,3% сільських садиб.

Література

1. Гловацька В.В. Розвиток підприємництва в системі становлення сільського (зеленого) туризму: дис. канд. екон. наук : 08.00.04 / Гловацька Валентина Василівна. – Ж., 2008. – 200 с.
2. Горішевський П. В., Васильєв В. П., Зінько Ю. В. Сільський зелений туризм: організація гостинності на селі: підручник. / Горішевський П. В., Васильєв В. П., Зінько Ю. В. – Івано-Франківськ: Місто-Н, 2003. – 158 с.
3. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм: Навч. посіб. / М.Й.Рутинський, Ю.В.Зінько. – К.: Знання, 2006. – 271с.
4. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. –К.: Київ нац. торг.-екон. ун-т. – 2006. – 537 с.
5. Нестерова Н.А. Рекомендации по организации сельских гостевых домов. Учебно-методическое пособие / Н.А. Нестерова - Региональный некоммерческий фонд «Серебряная тайга», Сыктывкар, 2011. – 71 с.

6. Шилова С.Г. Зеленый дом: методическое пособие по организации сельского туризма. / С.Г. Шилова, Н.Я. Терехова, О.Ю. Образцова, М.И. Буйволова, Н.А. Васильева – Красноярск, 2010. – 104 с.

7. Закарпаття – санаторії та туризм [статистичний збірник] / за редакцією М.М. Білей. – Ужгород 2015.–109 с.

8. Биркович В.І. Сільський земельний туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України // Стратегічні пріоритети: Наук. збірник. – 2008. – № 1. – С.138-143.

9. Пінчук Т.А. Агротуризм як форма підприємництва у сільській місцевості // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2009. – Спецвип. 28, част.3. – С. 49.

10. Крайняк І.І. Розвиток екотуристичної діяльності в Закарпатті // Науковий вісник УжНУ. Серія Економіка. – Ужгород, 2005. - №17. – С.192.

11. Проект закону України «Про сільський зелений туризм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

12. Програма добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/category/low>.

References

1. Hlovatska V.V. Rozvytok pidpriemnytstva v systemi stanovlennia silskoho (zelenoho) turyzmu: dys. kand. ekon. nauk : 08.00.04 / Hlovatska Valentyna Vasylivna. – Zh., 2008. – 200 s.

2. Horishevskiy P. V., Vasyliiev V. P., Zinko Yu. V. Silskiy zeleniy turyzm: orhanizatsiia hostynnosti na seli: pidruchnyk. / Horishevskiy P. V., Vasyliiev V. P., Zinko Yu. V. – Ivano-Frankivsk: Misto-N, 2003. – 158 s.

3. Rutynskiy M.Y., Zinko Yu.V. Silskiy turyzm: Navch. posib. / M.Y.Rutynskiy, Yu.V.Zinko. – K.: Znannia, 2006. – 271s.

4. Tkachenko T.I. Stalyi rozvytok turyzmu: teoriia, metodolohiia, realii biznesu. –K.: Kyiv nats. torh.-ekon. un-t. – 2006. – 537 s.

5. Nesterova N.A. Rekomendacii po organizacii sel'skih gostevykh domov. Učebno-metodičeskoe posobie / N.A. Nesterova - Regional'nyj nekommerčeskij fond «Serebrânaâ tajga», Syktyvkar, 2011. – 71 s.

6. Šilova S.G. Zelenyj dom: metodičeskoe posobie po organizacii sel'skogo turizma. / S.G. Šilova, N.Â. Terehova, O.Û. Obrazcova, M.I. Bujvolova, N.A. Vasil'eva – Krasnoârsk, 2010. – 104 s.

7. Zakarpattia – sanatorii ta turyzm [statystychnyi zbirnyk] / za redaktsiieiu M.M. Bilei. – Uzhhorod 2015.–109 s.

8. Byrkovych V.I. Silskyi zemelnyi turizm – priorytet rozvytku turystychnoi haluzi Ukrainy // Stratehichni priorytety: Nauk. zbirnyk. – 2008. – # 1. – S.138-143.
9. Pinchuk T.A. Ahroturizm yak forma pidpriemnytstva u silskii mistsevosti // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii Ekonomika. – 2009. – Spetsvyp. 28, chast.3. – S. 49.
10. Krainiai I.I. Rozvytok ekoturystychnoi diialnosti v Zakarpatti // Naukovyi visnyk UzhNU. Serii Ekonomika. – Uzhhorod, 2005. - #17. – S.192.
11. Proekt zakonu Ukrainy «Pro silskyi zelenyi turizm» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua>
12. Prohrama dobrovilnoi katehoryzatsii u sferi silskoho zelenoho turyzmu «Ukrainska hostynna sadyba» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/category/low>.